

Mustafa Kemal'in Polis Devleti Hakkında Notlar

Ömer Faruk Altay*

"Ulusalci devrimin yolu açıkça çizilmişti. Erkekler ne kadar güçlü ve etkiliyse, başlarının üzerinde asılı duran kılıç da o kadar keskindi. Mustafa Kemal'in polis ajanlarının her yerde gözleri ve kulakları vardı."¹

27 Eylül 1920. Süleyman Sami'nin Bakü Türkiye Komünist Teşkilatı Merkez-i Heyet'e beyanatı: *Sırrı dedi ki [Mustafa Kemal] Paşa senin arkana hafiye taktı, kendisine dikkat et.*²

2 Ekim 1922. Sabık Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Kâtib-i Umumîsi Baytar Binbaşı Salih (Hacıoğlu), Komintern'e rapor gönderdi. Belirttiğine göre Mustafa Kemal'in *hafiye teşkilatı* vardır.³

4(?) Mart 1924. Edirne'deki İtalyan Konsolos Faralli, Roma'ya telgraf gönderdi. Tarassut ve baskı altına alınan halk, hilafetin kaldırılmasına ilişkin tepkisini izhar edememektedir: *Her bir tarafa gizli ajanlarını salan, hatta her bir kahveye yerleştirilen polis nedeniyle ortalıkta protesto eden yok. Ama aslında, Beyler de dahil olmak üzere taşrada yaşayan halk ve şehirde yaşayanların çoğu son gelişmelere karşıdır ve yüksek vergiler nedeniyle zaten zarar gören Ankara hükümetinin popülerliği oldukça azalmıştır. İmansızların idaresi suçlandığı gibi, büyük bir dinî gücün ortadan kalkmasında büyük çıkan olan Hristiyan güçleri de suçlayanlar bulunuyor.*⁴

12 Ağustos 1926. İstanbul'daki İtalyan Büyükelçi Orsini Baroni, Roma'ya rapor gönderdi: *İzmir'deki mahkemeden sonra Gazi'nin saygınlığı sarsıldığı gibi Kemalist partinin tutarlılığına karşı güvensizlik artmaktadır. Ayrıca ürkekçesire daha da sessizleşen kamuoyundaki memnuniyetsizlik derinleşmektedir. Ancak tüm bunların nihai sonuçlarını görebilmek için vakit lazımdır ve diğer etkenlerin gelişmesini beklemek gerekir. Hâlihazırda Gazi'nin şahsı etrafındaki polis sayısı artmıştır ve ülkede sürpriz olayların vuku bulma ihtimali azalmaktadır...*⁵

1923-1927. Esbak TBMM Sinob mebusu, Maarif Vekili, Sıhhiye Vekili, Hariciye Vekili Doktor Rıza Nur:

Çankaya tamamiyle Yıldız Sarayı oldu. Etrafında Arnavut, Arap taburları gibi, tabur tabur muhafaza kıt'aları var. Yıldız'ın etrafında iki kat duvar vardı. Çankaya'nın etrafında hendek ve emsali tahkimat yapıldı. Vaktiyle Yıldız'a yanaşılamadığı gibi, artık Çankaya'ya da kuş uçmuyor. Yollarda, bağlarda müfrezeler geziyor. Her Çankaya'ya giden yolda polis tarafından isticvap ediliyor. Yolda birkaç polis kulübesi yapmışlar. Oradan telefonla Çankaya'ya gelene gidene dair haber veriliyor, izin gelirse bırakıyorlar. Mustafa Kemal kliği yanına toplamış, onlara Çankaya'da villâlar vermiş. Klikte neler yok: Abdülhamid'de Fehim Paşa vardı. Bunda Kılıç Ali var. Bozok

Atf Gösterimi: Ömer Faruk Altay. (2025, Haziran 24). Mustafa Kemal'in Polis Devleti Hakkında Notlar. *Tarih Tahkik*, tarihtahkik.com adresinden temin edilmiştir.

* Siyasî tarih talebesi & işçisi. Elektronik posta: tarihtahkik@gmail.com.

¹ Hanns Froemberg, *Kemal Atatürk*, 1937, p. 221.

² Hamit Erdem, *Mustafa Suphi*, 2010, s. 187.

³ *TÜSTAV Komintern Arşivi*, Döküm 1, CD 25B, Klasör: 32_36, Belge no: 315-328; Aktaran: Erden Akbulut & Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2007, s. 126.

⁴ ASMAE, Türkiye İtalyan Büyükelçiliği, 1829-1937, b. 231/1, fas. "Califfato"; Aktaran: Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 106-107. İktibasdaki vurgu tarafımıza aittir.

⁵ ASMAE, Türkiye İtalyan Büyükelçiliği, 1829-1937, b. 263 (1919-1927), fas. "Rapporti Italia-Turchia", rap. 12 Ağustos 1926; Aktaran: Riccardo Mandelli, *Son Sultan*, 2016, s. 320. İktibasdaki vurgu tarafımıza aittir.

Salih gibi, Kabasakal Mehmetler, Falih Rıfkı gibi Zülflü İsmail Paşalar var. Tertip yolunda. Tam Cumhuriyet. Yaşıyoruz...⁶

1933-1939. Riyâset-i cumhur kalem-i mahsûs müdüriyetinde şifre ikinci kâtipliği (1933-1939) yapmış olan Haldun Derin'in belirttiğine göre Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Cafer Tayyar Eğilmez vesâir muhâlif paşalar *müstemirren* (süreklî) tâkib edilmişlerdir.⁷

Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki bir belgeye göre *Kazım Karabekir, Refet [Bele], Cafer Tayyar, Ali Fuat, Albay Çolak Selahattin [Köseoğlu], Kara Vasıf [Karakol], Bekir Sami [Kunduh], Feridun Fikri [Düşünsel], Hüseyin Avni [Ulaş] ve [Maliye nâzırlarından] Cavit Bey'in karısı Aliye Hanım yıllarca polis tarafından göz hapsine alınmıştır.*⁸

TBMM Erzurum mebusu (1920-1923) Hüseyin Avni Ulaş, Birinci Meclis feshedildikten sonra siyasetten men ve de Mustafa Kemal tarafından *daima takip ve kontrol* altında tutuldu.⁹

Akademik tarihçi Cemil Koçak:

Atatürk'ten ayrılan herkes hayatının geride kalanını büyük göz hapsinde geçirmişti. Hemen aklımıza Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve diğerleri geliyor. İnönü bile bundan kaçmamıştı! [...]

Lâtife Hanım'dan geriye bir şeyler kaldığını yeni öğrendik: Bir gün gazetelerde Lâtife Hanım'a ait bir takım evrakin bulunduğu ve bunların kamuoyuna açıklanma zamanının da geldiğine ilişkin haberler, konuyu yeniden gündeme taşıdı. Meğer Lâtife Hanım öldüğünde, evine gelen bazı devlet görevlileri, ona ait evrakı alıp gitmişler. Lâtife Hanım 1975 yılında ölmüştü. Devlet görevlileri, o tarihte mi, yoksa bazı haber kaynaklarında belirtildiği gibi, daha sonra mı (bazı kaynaklara göre bir buçuk yıl sonra), eve gelip, evraka koymuşlardı. Burası biraz karanlık kalıyor. Fakat asıl acıklı taraf, hiç kimsenin, araştırmacı gazetecilerin, hukukçuların, bu sürecin hukuksal cephesine hiç bakmamalarıydı. Benim hiç anlamadığım nokta, ölümden sonra, yasal varislerin bulunduğu halde, devlet görevlilerinin, ellerini kollarını sallayarak, özel bir haneye girmeleri ve evde araştırma yaparak, arzu ettiklerini alıp gide bilmelerine imkan sağlayan yasanın ne olduğudur! Bu araştırma ve el koyma, hangi yasaya dayanılarak yapılabilmıştır? Bu yasa hala geçerli midir? Yani devlet görevlileri, herhangi bir kişinin ölümünden sonra hanesine gelerek arzu ettikleri her şeye el koyabilir mi? Yoksa bunlar benim bildiğim kadar ile yasal mirasçılardan tasarrufunda değil midir? Anayasanın özel hayatın gizliliğine ve korunmasına yönelik koruyucu hükmü karşısında bu türden bir burun sokma operasyonu, belirli bir yasal temele dayanmakta mıdır? Bunu hiç kimse gündeme getirmede, sormadı da... Halbuki bir hukuk devleti olan Türkiye'de hukukçuların bu mesele karşısında görüşlerini almak gerekirdi. Evraka el konulmasının hiç yadırganmamış olması belki devlet ve demokrasi geleneğimiz açısından şaşırtıcı ve yadırgatıcı olmamış olabilir. Fakat en azından sorgulanması gereken bir konu olarak ele alınmalıydı. Bütün bu operasyon, bize Lâtife Hanım'ın geride bırakacağı bir şeyler olduğu yönünde istihbarat olduğunu gösteriyor. İstihbarat alınmış olmalı ki, böyle bir operasyona ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Bu aşamada yine anlaşılamayan bir başka konu daha var: Bu operasyon yasal varislerin bilgisi ve izni ile mi yapılmıştı, yoksa böyle bir izne gerek duyulmamış, gizli bir devlet operasyonu muydu? Varisleri bu konuda bir açıklamada bulunmadığı anlaşılıyor. Haberler çelişkili... Kimilerine göre, varislerin haberi olmadan eve ilk gelenler devlet görevlileri olmuştu. Fakat araştırmacı gazetecilerin bunu da hiç sormamış olmaları düşündürücüdür.

Gazetelerin yazdığına göre, bir sonraki aşamada, konu mahkemeye intikal etmişti. El konulan evrakin mahkeme kararı ile 25 yıl boyunca açıklanmaması sağlanmıştı. Bu aşamada da, uzman bilirkişi (ya da bir bilirkişi heyeti-bu konuda da çelişkili haberler var) raporuna dayanılmıştı. Bilirkişi raporuna göre, evrak arasında bulunan mektupların ve günlüklerin içeriğinin kamuoyundan bir süre daha gizlenmesi uygun görülmüştü. Bu sürenin niçin 25 yıl olduğu da açık değildir. Belki bu sürenin yeterli olacağı öngörülmüştü. Fakat bu noktada da

⁶ Dr. Rıza Nur, *Cumhuriyet Devrinin Perde Arkası (1923-1933)*, 2010, s. 38-39.

⁷ Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken*, 1995, s. 41.

⁸ Hakan Özoğlu, *Cumhuriyetin Kuruluşunda İktidar Kavgası*, 2011, s. 183. İktibasdaki köşeli parantezler “[]” içi ifadeler tarafımıza aittir.

⁹ Ezel Erverdi'nin takdim yazısı; Aktaran: Muammer Çelik, *Erzurumlu Hüseyin Avni Ulaş*, 2017, s. 6.

sorulması gereken sorular olduğunu ve bunların sorulmadığını belirtmeliyim. Özel evrak hangi yasal temelde ve nasıl mahkemeye taşınabiliyor ve mahkeme hangi yasaya dayanarak bunların gizli kalmasına karar verebiliyordu? Mahkeme, evrakın Türk Tarih Kurumu'nda (TTK) saklı kalmasına karar vermişti. Açık olmayan bir konu da, mahkeme kararıdır. Bu kararın aslının hiçbir yerde yayınlanmamış olması, bilgimizin eksik kalmasına neden oluyor. Yapılan açıklamaya göre, mahkeme kararında, 25 yıl sonra dahi, ailenin açıklanmamasını talep edebileceği belgelerin gizli kalmaya devam edeceği de varmış. Bu 25 yıl meselesi de önemli; çünkü demek ki mahkeme kararı 1980 yılına aittir. Lâtife Hanım 1975 yılında öldüğüne göre, evrakın mahkemeye intikali ve mahkeme kararı alınması için beş yıl geçmiş ki, epeyce uzun bir zaman. Bilirkişi olarak anlaşılan Reşat Kaynar görevlendirilmiş (fakat bu da kesin değil, çünkü bazı haberler, bir bilirkişi heyetinden söz ediyor). En azından Kaynar'ın ifadesi, evrakın yalnızca kendisi tarafından görüldüğü yolunda. Onun önerisi üzerine bu karar alınmış.

Emin Çölaşan ise bir yazısında, söz konusu mahkeme kararından söz etmektedir. Buna göre, 1977 yılında Ziraat Bankası Harbiye Şubesi ile Osmanlı Bankası'nın kasalarında bulunan evrak, bilirkişi ile birlikte, yargı ve yasal mirasçıların hazır bulunduğu bir sırada döküm yapılarak mühürlenmiş ve yeniden kasalara konulmuştu. Anlaşılan mahkeme sürüyordu ve sonuçta evrakı bu kasalardan TTK'daki kasaya aktarılması uzun zaman almıştı. Evrakın söz konusu banka kasalarına ne zaman ve nasıl, kimler tarafından taşındığı da tamamen karanlıktır.

Aslında Lâtife Hanım'ın evrakının mahkeme süreci öncesinde tahrip edilebilmesi imkanı vardı. Nihayet evrak devlet görevlilerinin elindeydi ve kolayca tahrip edilebilirdi. Hatta bundan pek kimsenin de haberi olamazdı. Daha eski tarihlerde benzer olaylar da görülmüştü: Örneğin, Kâzım Karabekir'in anıları, daha matbaa safhasında iken toplatılmış, yakılmış ve Karabekir'in özel evrakına da el konulmuştu! Ama 1933 yılında aradan kırk yıl geçtikten sonra aynı şeylerin olma olasılığı bile tüyler ürpertici! 1973'de İsmet İnönü öldüğünde, evrakının İnönü ailesinde kalmış olması, bu bakımdan önemli sayılmalıdır. Devlet görevlileri, İnönü'nün evrakından kuşkulandılar da mı, evrakı bıraktılar, yoksa artık buna cesaret mi edemediler bilmiyoruz. Ama bundan sonra bu dönemle ilgili hiç kimse hayatta kalmadığı için riskli evrak da kalmamış gibi görünüyor! [..]

Ama bir dakika duralım ve düşünelim: Hayatta iken bir gazeteciye, anılarını İsviçre'de bir banka kasasında sakladığını açıklayan Lâtife Hanım, üstelik yaşlandığında, üstelik, belgeselde anlatılanlara göre, hastalığını bildiğinde ve tedavi olmak için girişimde bulunmadığında, bir anlamda hayatına bu vesile ile son vermeye karar verdiğinde, elinin altında bulunan bütün evrakı ortadan kaldırmak imkanı varken, bunu niçin yapmadı? Niçin saklamaya devam etti? Yalnızca anılarına veda etmemek ve onlarla birlikte sonuna kadar var olmak için mi, yoksa bir şekilde, hayatta olduğu sürece yapamadığını yapmalarını sağlamak için mi? Ne dersiniz? Siz olsaydınız ne yapardınız? Lâtife Hanım, hepimizin yapabileceği gibi, hiçbir şeyin geride kalmamasını kolayca sağlayabilirdi. Bunu yapmadığına göre, bunu yapmak istememiş olmalıdır. Lâtife Hanım, belki de zamanında dile getiremediği kendi hayatının, bu şekilde dile gelmesini istemişti. Varisleri bunu yapabilirlerdi. [..]

Aradan ne kadar uzun bir zaman geçti: Evliliği biteli 80 yıl oldu. Atatürk öleli yaklaşık 70 yıl olacak. Lâtife Hanım'ın ölümünden 30 yıl sonra, anlaşılan kimilerinin dudak bükerek ve biraz da alaycı bir tavırla baktıkları evrakın bugün hâlâ rejim açısından tehdit, tehlike ve risk taşıdığı düşünülüyor. [..]¹⁰

11 Kasım 1938. Vernon Bartlett: *Kimi zaman Çankaya yolundaki nöbetçilerin sayısı alışılmamış ölçüde artardı... Kemal Atatürk geziye çıkardı. Bir kez kendisini orada gördüğüm zaman mavi bir kostüm giymişti...*¹¹

17 Kasım 1938. Rauf Orbay'ın Ali Fuat Cebesoy'a gönderdiği cevabî mektubundan: *Üçbuçuk senedir ikametgâhımın hâfiyeler tarafından tarassudu, şahsımın haysiyet kırıcı, hayat tahdit edici şekilde tâkibi, bilhassa son günlerde şiddetini artırarak devam ediyor. İki gün evvel tahammül edilemeyecek kadar küstâhlığı ileri götüren birini Arnavutköy Karakolu'na teslim mecbur kaldım.*¹²

¹⁰ Cemil Koçak, "Arşivler Açıldı! Ya Belgeler?", *Toplumsal Tarih*, Sayı 135, s. 21-26.

¹¹ The News Chronicle, 11 Kasım 1938; Aktaran: Bilâl N. Şimşir, *Atatürk'ün Hastalığı*, 2011, s. 231.

¹² Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 191.

Cemil Koçak:

Belirtmeliyim ki, bu dönemde polis tâkibinde yaşayan sâdece Rauf Orbay değildi. Kâzım Karabekir de, Ali Fuat Cebesoy da, yine polisin gözetimi altında yaşıyorlardı. Bu kişilerin bir gün önce ne yaptıkları ve kimlerle görüştükleri, ertesi sabah Çankaya Köşkü'nde okunan ilk istihbarat raporları arasında bulunuyordu. Bu durum, sâdece Atatürk'ün hayatta olduğu dönem için geçerli değildir. Aksine, Millî Şef döneminde olsun, daha sonraki geçiş döneminde olsun, aynı kişiler, yine polis tâkibinde kalacaklardır. Hattâ, Karabekir olsun, Cebesoy olsun, TBMM Başkanı iken de yine polisin gözetimi altında yaşamışlardır. Bu garip durum, hattâ TBMM'ye de yansımış ve bizzat CHP'li milletvekilleri, Cebesoy'un polis tâkibinde olduğunu ve hakkında istihbarat raporları düzenlendiğini TBMM'de açıklamışlardır. Tahmin edileceği gibi, bu türden iddiâlar, ânında İçişleri Bakanı'nca tekzip edilecektir.¹³

15 Aralık 1950. Sabık Cumhuriyet Halk Partisi Seyhan (Adana) mebusu, halihazır Demokrat Parti Seyhan mebusu Sinan Tekelioğlu: *Arkadaşlar, şimdi İsmet İnönü atıldıktan sonra, millet huzurunda konuşuyorum, Mustafa Kemal bu mirasını başışladı. Halk Partisinin başına emin bir adam koymak istedi, emin bir adam olarak kendisine en yakın ve lâıyk halef olarak Celâl Bayarı buldu. İsmet İnönü menkûptu. Bizim arkamıza 30 polis koyanlar onun arkasına da 25 polis koymuşlardı.*¹⁴

¹³ Cemil Koçak, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, 2013, s. 191-192, dipnot *. İktibasdaki vurgular tarafımıza aiddir.

¹⁴ T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 15 Aralık 1950, Dönem IX, Cilt 3, Toplantı 1, 19'uncu Birleşim, s. 245.